

અભૂતવૈદ્યની

વર્ષ-૩૭ | અંક-૪ | ૧ જુલાઈ ૨૦૧૮

પ્રા. ગણિષ ચોપડે

जनसामान्यांच्या साहित्य * शंस्कृती * कलाभिरुची संवर्धनासाठी वाहिलेली एकमात्र मराठी मासिक पत्रिका
रजिस्ट्रार ऑफ न्यूजपेपर्स फॉर इंडिया नं. दिल्ली र.नं. ४३६५८/८४
पोस्टल रजिस्ट्रेशन नं. ए.एम.टी./आर.एन.पी./१३६/२०१८-२०
AKSHAR VAIKARBI-ISSN 0976-0296

अक्षरवैदेशी

वर्ष-पस्तीस : अंक-चार
नि.ज्येष्ठ/आषाढ शके १९४०

संस्थापक संपादक
(स्व.) सुदाम सावरकर

दि. १ जुलै, २०१८

■ कार्यकारी संपादक ■
डॉ. युभाष सावरकर

■ संपादन साहाय्य ■
डॉ. नीळकंठ गोपाळ मेंढे ■ डॉ. निरंजनमाधव अंजनकर

एप्रिल २०१७ च्या अंकापासून 'अक्षरवैदेशी' मासिकाची
वार्षिक वर्गणी रु. ५००/- करण्यात आली आहे. कृपया सहकार्य करावे.

प्रकाशक : जनसाहित्य साधना, जनसाहित्य भवन, गणेश कॉलनी, अमरावती-५.
(रज.नं.महा./१६१६/अम.दि.२६-१०-१९८६)

फो.-०७२१-२५७७४९८, मो.९८६०४५९०७५

Email ID- subhashsudam@gmail.com

मुद्रक : नम प्रकाशन, शाम नगर, कांग्रेसनगर रोड, अमरावती.

* | अक्षरवैदेशी | जुलै-२०१८ | ३ |

अंतर्संग

लेख-

- बा.सी.मर्देकर यांच्या कवितेतील यंत्र-उच्चार-प्रा.डॉ.शशिकान्त लोखंडे ५

दोन कथा -

- मोढा- बा.स.जठार १६
- तिचा विश्वास-डॉ. माधव जाधव ४३

तीन परीक्षण -

- 'नाही फिरलो माघारी'- प्रा.डॉ. भाऊराव रामेश्वर तनपुरे २५
- 'धर्माशास्त्रांच्या अमानुष नोंदी'- प्रा.डॉ. अशोक रा. इंगळे ५५
- 'अस्तित्वाचा अजिंठा कोरताना'- प्रा.वैजनाथ महाजन ६५

अनुभवकथन -

- अन्न हे परब्रह्म- प्रा.विठ्ठल ज. सदामाते ६१

ललित चिंतन -

- सैरभैर मनाची गोष्ट- अशोक अर्धापूरकर २०

ललितभाष्य -

- कवितेचे असामान्यत्व-विनय मिरासे 'अशांत'

व्यक्तिचित्र -

- गावआक्या-रवीन्द्र जवादे ३१

अध्यक्षीय भाषण-

- अ.भा.बोली महासंघाचे सहावे संमेलन, इचलकरंजी दि. ३१ मे २०१८
अध्यक्ष - डॉ. प्रतिमा इंगोले ३५

'अक्षरवैदर्भी' दिवाळी विशेषांक- २०१८ करिता दर्जेदार साहित्य पाठवा! ७०

अकरा कविता-

माणुस- श्याम खरे (१५) / कुणास ठावुक- वैशाली मुंगोले (२४) मायेचा ओलावा- मनोहर ना.
आंघळे (३४) माता आणि माती- गोविंद करमरकर / तुझी कहाणी- मो.ज.मुठाळ (५०) शब्दांशी
नाते- विनोद मोरांडे (६४) आता तरी- सूर्यकांत शंकर आंगणे / वस्तीच्या कविता- शांताराम
हिवराळे (६८) भन्नाट- संजय गोडघाटे / पाणीदार चंद्र- आ.य.पवार / चिंव सावल्या- साधना
ल. लवाटे (६९)

‘नाही फिरलो माघारी’

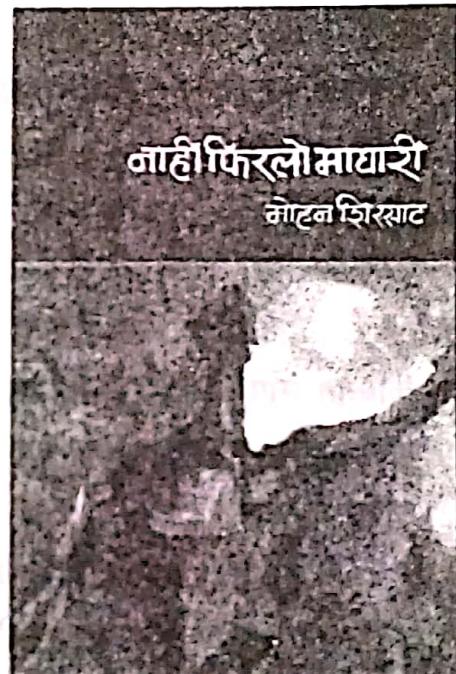
प्रा.डॉ. भाऊराव रामेश्वर तनपुरे

मातोश्री शांताबाई गोटे महाविद्यालय, वाशिम. भ्रमणभाष-८३७९०४४८६१

‘नाही फिरलो माघारी’ हा मोहन सिरसाट यांचा बहुप्रतीक्षित कवितासंग्रह मागच्या महिन्यात प्रकाशित झाला. या कवितासंग्रहाच्या नावातच आकर्षण आहे. ‘नाही फिरलो माघारी’ याचा अर्थ निघतो, माघारी फिरण्यासारखी संकटमय परिस्थिती होती; पण तरीही त्या परिस्थितीशी झगडा देत मी पुढेच जात राहिलो. कवीमधला दुर्दम्य आत्मविश्वास आणि जोडीला कर्तृत्व ह्या दोन्ही बाबी इथे प्रतिबिंबित होतात. या पुस्तकाचे मुख्यपृष्ठही आकर्षक आहे. मुख्यपृष्ठावर एक व्यक्तिरेखा दिसते आहे. अर्थात ती पुरुषी बांध्याची आहे. पोट खपाटी गेलेले आहे. पण छाती अन् भुजा जात्याच बलदंड असल्यासारख्या आहेत.

हात उंचावलेला-जणू काही घोषणा देण्याच्या आवेशात आहे. पाठीमागे आगीचा लोळ आहे, त्यापुढे दुसरा अर्थ असाही निघतो की, ज्या स्थितीतून कवी आलेला आहे ती माघारी फिरण्यासारखी स्थिती नाही. मागेही संकटेच संकटे आहेत. मुख्यपृष्ठाशी शीर्षकाची संगती लावली तर मागे फिरण्याची कवीची इच्छाही नाही आणि तशी परिस्थितीही नाही असे वाटते.

कवितासंग्रहाची शीर्षक कविता ही बहुतांश कवितांमध्ये आलेल्या भावभावनांची प्रातिनिधिक कविता असावी. वाचक कळत न नकळत तशी अपेक्षा ठेवत असतो. बा.सी.मर्डेकरांनी याला छेद देत आपल्या कोणत्याही कवितेला शीर्षक दिले नव्हते. त्यांनी आपल्या कवितेला शीर्षकाच्या बेडीत टाकले नव्हते. मोहन सिरसाट यांच्या संग्रहातील शीर्षक कविता ‘नाही फिरलो माघारी’ ही अशा प्रकारे संग्रहातील सर्व

‘नाही फिरलो माघारी’
- मोहन सिरसाट
ग्रंथाली प्रकाशन, मुंबई
पृष्ठे-१२८ मूल्य-रु.१३०/-

कवितांची प्रतिरिहित कविता आहे. आपले जीवन, वगळे आणि आपल्या जीवनासोबतच सधोवतात करा विद्याक आहे ही कविता सांगून जाते.

‘हा ऊरभन्या चह
उद्धवालै इतरेता यी
भूकंप अर्धां रात्री
संशय सर्व इंदिरे’

कवीने स्वतःसाठी वापरतेती ‘फुटबॉल’ ही प्रतिमा बरेच काही सांगून जाते. ऊरभन्या चढावर चढत जाणे हे तपश्य आहे, पण फुटबॉल जसा दहादा खाली येईल तसे कवीला जीवनात माघारी खेळचारी संकटे कितीतरी आली असतील. भूकंपात सर्व पृथ्वी दोलायमान होताना पक्कून जीव वाचविणे ही प्राचमिकता. पण अशावेळी शारीर गतितगाव असेत तर?

‘आकांक्षांच्या उपासी पोटाला

लक्ष्यरांचे मुरमुरे’

मुरमुरे ही तात्पुती सोय असते, पण तीही कवीच्या वाट्याला आली तर लक्ष्यरांच्या स्वरूपात! सधोवतातचा निसर्गाही कवीच्या जीवनापेक्षा वेगळा नाही ही जाणीव कवी करून देतो. नद्यांना जीवनदायिनी मातेच्या स्वरूपात पूजणारी आपली संस्कृती; पण आज कोणत्याही नदीचे घोटभर पाणी पिण्यालायक राहिले नाही. नद्यांना शुद्ध ठेवण्यासाठी लागणारी पात्रता आपल्याकडे उल्ली नाही. ‘चाके, आरे, पोस्टे’ ह्या प्रतिमा नव्या पिढीला कळणे कठीणच. संग्रहात अनेकदा खास अकोला आणि वाशिम जिल्ह्यातच प्रचारात/प्रचलित असलेले अनेक शब्द येऊन जातात.

देहनिष्ठा वेगळ्या शब्दात मांडताना पंचज्ञानेद्वियांना सजग ठेवल्याचे कवी ‘देहनिष्ठा’ या कवितेत सांगून जातो. कवीने जागोजागी प्रतिमांचा भरपूर वापर केला आहे. आकाश, पाने, शर्के आणि शरीरासंबंधीच्या प्रतिमांचा वापर कवी अनेकदा करतो. काही कविता तर त्यामुळे दुर्बोध वाटतात.

‘संयमाचा सलाम’ ही कविता कवीच्या आत्मविश्वासाची जाणीव करून देते. माणसाच्या वृत्तीबरोबरच निसर्गाची बदललेली प्रवृत्ती ही अनेकदा कवीच्या कवितेचा विषय ठरतो.

‘वारा सुटत नाही अलिकडे सुसाट

येत नाही गारव्याची झुक्कू

डोलत नाहीत झाडं आनंदानं

फुलत नाही फुलोरा पायाचा’

सोबतच कवी माणसातल्या पुरोगामित्वाला आवाहन करतो.

‘शोष आतातरी निकोप मनाची गंधकुपी

खुलव या जात वास्तवाखाली

दबलेलं मधाळ आभाळ’

हजारो वर्षांपासून वर्णव्यवस्थेचा बळी ठरलेला समाज आणि त्या शोषित समाजाचं दुःख, ते निवारण्याची कवीची योजना व तळमळ ‘काळा पाषाण’ मधून व्यक्त होते. डॉ. आंगेडकरांनी शोषित समाजाला जी नवी वाट दिली त्यामुळे समाजात जो बदल झाला त्याला पुढे नेण्याचं काम आता व्हायला पाहिजे हे सांगताना कवी म्हणतो,

‘लाही लाही उन्हातही

तगवावं निळंशार झाड

दाट सावली देणारं’

माक्सने समाजाचे दोनच भाग केले होते, शोषक आणि शोषित. कवी शोषितांच्या बाजूने लढ्याचे रणशिंग फुंकून या लढ्यासाठी इतरांनाही सिद्ध करतोय.

‘फुगून बांबू झालेल्या

ठेकणी निष्ठुरांची

एक एक शिलटी काढून

बाणेदारपणाचा तुरुंग बनवावा झकास

मांडावी आरास या गोचिडांची’

‘समय साराच गोंदण’ ही कविता कवीच्या ठायी असलेल्या ऐदी वृत्तीसोबत त्याचा सतत सुरु असलेला संघर्ष दर्शविते.

धर्म व धर्माचे पावित्र्य समजावून देताना कवीची विचारी लेखणी धारदार होते. सर्वच धर्मांतील अनाकलनीय असे काही त्याला विचारप्रवण करते आणि संभ्रमात टाकते. म्हणून तो ‘पावित्र्याचे सापेक्षभान’ मध्ये म्हणतो,

‘खरंच हे माणसांचं रान

पेरलं तसं उगवतं ह्यात धान’

समाजात लाचारी पत्करून जगणाऱ्या लोकांबाबत कवीच्या मनातला कृतक कोप पुढीलप्रमाणे व्यक्त झाला आहे.

‘नालीतले किडे

व्हा उकिरडे

हाजी हाजी

अनू कोणत्याही पारड्यात राजी'

एकाच मातीत सोबत-संगतीत वावरलेल्या दोन मित्रांमध्ये शिक्षण हे कशी पांढरपेशी मिंत उधी
करते हे त्यांनी 'दोस्त' या कवितेतून सांगितलेले आहे. गावाकडचा मित्र भेटीला आल्यावर
पांढरपेशा मित्राची प्रतिक्रिया, दोघांत कळत-नकळत वाढत गेलेले अंतर : ज्याला दरी म्हणावे
तर अधिक बरे! पण कवी लगेच भानावर येतो,

'तेव्हा एकाच वेटाळातील मुलं

असल्याची रीळ सरकली पुढे

अनू मी फुगाविलेल्या

ताठ्याचा फुटला फुगा फट'

आपल्या काळातील गावाकडची परिस्थिती आजही बदलली नाही या जाणिवेने कविमन खंतावते.
मात्र प्रबोधन वाढले व शिक्षणही-याचा दिलासा कवीच कवीला देतो. आपल्या आईच्या खस्तांची
व बापाच्या कष्टांची जाणीव 'माय' कवितेत दिसते.

'पोपळाही उटू दिला नाहीस

घराच्या भिंतीवर

सारवून लिंपून घेतलं

आतून बाहेरून स्वतःवर'

लंगोटमित्रांशी असलेला मित्रभाव कवीच्या मनात आजही तितकाच जागा आहे.

'आज गावात गेल्यावर अख्डे गाव

जागे होते माझ्या शहरी आतऱ्यात

'साहेबराव' म्हणून हाक मारताना...'

कृषक जमिनी बंगल्यांसाठी वा घरांसाठी अकृषक होताहेत ही फार मोठी समस्या एका मजुराच्या
नजरेतून कवी मांडतो आणि प्रश्न उपस्थित करतो की, एका कुटुंबासाठी एवढी जमीन आटवायची
गरज आहे का? कां आटवायची-केवळ तुमच्याकडे पैसा आहे म्हणून?

सण हा एकासाठी आनंदाचा उत्सवाचा दिवस असतो व त्याचवेळी दुसऱ्यासाठी कसा
कष्टाचा दिवस असतो याचे चित्रण कवी करतो. परिवर्तन झाले नाही याचा खेदही करतो.

अलिकडे बापावर अन्याय होतो आहे असे म्हणत बापाला न्याय देण्यासाठी बापाच्या
कर्तृत्वाची जाणीव देणाऱ्या अनेक कविता आल्या आहेत. कवीनेही एक कविता आपल्या
बापाच्या काबाडकष्टाला वाहिली आहे. ग्राव आणि शहर यांमधला माणूस, गावातून शहरात

आलेला माणूस आणि अधूनमधून शहरातून गावात जाणारा आणि गावाची परिस्थिती अजूनही बदलली नाही या भावनेने दुःखी होणारा, शहरी जीवनात राहूनही खेड्याच्या पीडितांशी भावबंध राखणारा माणूस - नव्हे स्वतःतलाच माणूस कवीने पदोपदी चितारला आहे.

स्त्री-समाजावर पुरुषप्रधान संस्कृतीने अन्याय केला तरी कवी स्त्रीकडून मोठ्या मनाची अपेक्षा करतो आणि म्हणतो,

‘सकलांना माफ कर

पुरुषांकरवी ह्या काळवंडलेल्या कालच्या काळालाही’

पुरुषी अहंकाराविषयीची चीड स्त्रीच्या नजरेतून कवीने व्यक्त केली आहे. पुरुष म्हणून केलेल्या अन्यायाची जाहीर कबुली घायलाही कवी विसरत नही. ‘तर आम्ही देशद्रोही’ कवितेतून कवीने -
‘इथल्या मातीतूनच उगवलेले आम्ही’

इथे आलेल्यांना जगवलेलं आम्ही’

असे इतिहासाबाबत निवेदन करतो. ‘झोका’ कवितेत ‘डागांतर’ ही प्रतिमा कवीने राजकारणातील पक्षांतराच्या संदर्भात वापरली असावी. आरक्षणाच्या ज्वलंत प्रश्नावर कवीचा पाहा कसा जळजळीत प्रहार आहे : सामाजिक समता आली का ? मग आरक्षणाच्या नावाने बोंबलण्यात काय हासिल आहे ?

‘घर’ या कवितेतून कवीने घरात काय ठेवावे आणि काय ठेवूनये याचा वस्तुपाठच ठरवून दिला आहे. यावेळी शाहीर अनंत फंदीची आठवण येते. कवीची पुरोगामी वृत्ती आणि कवीच्या ठायी असलेला मानवतावाद त्याला जातीच्या संकुचित विचारधारेवर भाष्य करायला लावतो. जाती मानवनिर्मितच आहेत हे सांगताना कवी म्हणतो,

‘जात काही शाश्वत नाही

म्हणून हरेक मोर्च्यातील

असंख्य पावलांच्या ठशांवर उमटत नाही कोणतीही जात’

आपल्या कवितेला अर्धागिनीने फुलवलेलं आहे हे सांगताना कवी म्हणतो-

‘तुझ्यातल्या थंड आचेने

फुलवलायू कवितांचा

पारिजात मनात’

शेतकरी आत्महत्येचा प्रश्न कवीच्या काव्यकक्षेतून सुटला तरच नवल. शेतकऱ्यांच्या मुलाच्या माघ्यमातून कवी प्रश्न करतो -

‘निबर करावं आपलं मन

आत्महत्या हा काय इलाज झाला !’

कवी आपल्या शिक्षकांनाही कृतज्ञतेदाखल काव्यरूपी सन्मानपत्र बहाल करतो.

कवीने त्रीक, पंचक हे प्रकार हाताळ्ले असून यातीलच एकातल्यात कवीने सुभाषितासारखे शब्द पेरले आहेत :

‘तुम्हाला दिव्याखाली

अंधार दिसतो

मला अंधाराच्या छाताडावर

दिवा दिसतो’

दुर्गुण कोणात नसतात ? महापुरुष/पुरुषोत्तम म्हणविल्या गेलेल्या लोकांतही ते असतात. त्यावर मात करून ते महापुरुष/पुरुषोत्तम म्हणून आपली ओळख तयार करतात. तेव्हा आपण त्यांच्या दुर्गुणांकडे न बघता सद्गुणांकडे बघावे. पुरोगामी विचार नसानसांत भिनलेला हा कवी गाडगेबाबा, बाबासाहेब यांच्या कर्तृत्वावर कविता न लिहील तरच नवल होते.

रोहित वेमुलाच्या पार्श्वभूमीवर समाजात मोठा आक्रोश उभा झाला खरा; पण त्यात कवीला कोरडेपणा वाटतो. एकीकडे रोहित वेमुलासारख्या सर्वस्व पणाला लावणाच्या कार्यकर्त्यासारखा त्याग एक समाजघटक म्हणून आपल्याला करता आला नाही असे कवीला वाटते. समाजव्यवस्थेचं चित्रण करताना कवी अनेक दाखले देत सांगतो की आपला द्वेष होऊ शकतो; जात, धर्म, रंग, पेहराव, आवडीनिवडी यांपैकी काहीही आपल्या द्वेषाचं कारण ठरू शकते.

‘दरी’ या कवितेतून कवीने समाजात असलेल्या विदारक विषमतेचे दाहक वर्णन केले आहे. नाग ज्याप्रमाणे कात टाकून नवजीवन प्राप्त करतो, तसा कवीही मरगळ झटकून नवतेज धारण करीत असल्याचे ‘नाग नदी किनारी’ या कवितेत दिसते.

या संग्रहात काही कविता या आत्मलक्ष्यी असल्या तरी बहुतेक कविता ह्या समाजभिमुख आहेत; समाजातले ज्वलंत प्रश्न मांडणाच्या आहेत; प्रश्न उपस्थित करणाच्या आहेत- अर्थात हाच कवीचा पिंड आहे. या कवितासंग्रहाचे मनस्वी स्वागत!

■ ■ ■